

Тетяна К. Шпеник

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ЕКСПЕРТНОГО ОЦІНЮВАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ (ЗЕЛЕНОМУ) ТУРИЗМІ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті методом експертного оцінювання «Дельфі» виконано рейтингування (оцінювання) типових різновидів проведення дозвілля у форматі сільського (зеленого) туризму, визначено ступінь узгодженості (одностайності) думок експертів.

Ключові слова: сільський (зелений) туризм; дозвілля; сільська місцевість; експерт; експертна оцінка; рейтингування.

Форм. 9. Табл. 2. Літ. 10.

Татьяна К. Шпеник

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДА ЭКСПЕРТНОЙ ОЦЕНКИ В СЕЛЬСКОМ (ЗЕЛЕНОМ) ТУРИЗМЕ: ПРАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье методом экспертной оценки «Дельфи» выполнено рейтингование (оценивание) типичных разновидностей проведения досуга в формате сельского (зеленого) туризма, определена степень согласованности (единства) мнений экспертов.

Ключевые слова: сельский (зеленый) туризм; досуг; сельская местность; эксперт; экспертная оценка; рейтингование.

Tetiana K. Shpenyk¹

APPLICATION OF THE METHOD OF EXPERT EVALUATION IN RURAL GREEN TOURISM: PRACTICAL ASPECT

Based on Delphi expert assessment a ranking has been carried out for typical options of leisure activities within rural (green) tourism; the degree of the experts' opinions congruence is determined.

Keywords: rural (green) tourism; leisure; rural area; expert; expert assessment; ranking.

Постановка проблеми. Популяризація сільського (зеленого) туризму призводить, з одного боку, до зростання попиту на проведення дозвілля у сільській місцевості, з іншого – підсилює конкуренцію всередині галузі. На сучасному етапі більшість зелених садиб пропонують комплекс туристичних послуг, основними з яких є можливість відпочинку на природі в екологічно чистій місцевості, харчування продуктами натурального виробництва, ознайомлення з культурою та пам'ятками регіону. Різноманітність варіантів відпочинку, що можуть пропонуватися закладами сільського (зеленого) туризму, їх якість, значною мірою впливають на успішність функціонування садиби та її конкурентоспроможність. Використання методу експертних оцінок при визначенні актуальності окремих послуг сільського (зеленого) туризму дає можливість окреслити варіанти проведення дозвілля у сільській місцевості, які користуються найбільшим попитом та відповідно до результатів формувати якісні організаційні рішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економіко-математичне моделювання в туристичній галузі в питаннях ефективного розподілу обмежених туристичних продуктів і послуг, ціноутворення, оптимальне використання одержаного доходу, можливі напрямки зростання прибутку, досліджені в праці

¹ Uzhhorod National University, Ukraine.

Т.А. Городньої та А.Ф. Щербак [4]. На думку О.І. Волот [2], метод експертних оцінок у поєднанні з іншими математико-статистичними методами є важливим інструментом вдосконалення процесу управління. Використання методу експертних оцінок у науково-технічних, економічних дослідженнях та управлінні опрацьовані Б.Є. Грабовецьким [5]. Для визначення ринкової цінності, привабливості рекреаційного об'єкту Т.Ю. Лужанська, С.С. Махлинець, Л.І. Тебляшкіна використовують метод експертної оцінки різних ознак і чинників, об'єднаних у групи [8].

Мета дослідження. Дослідження важливості та значущості окремих різновидів послуг сільського (зеленого) туризму методом експертних оцінок. Актуалізація необхідності розширення варіантів відпочинку у сільській місцевості, підвищення рівня їх якості.

Методологічною основою дослідження виступили методи аналітичної систематизації, емпіричного опитування споживачів послуг сільського (зеленого) туризму, метод експертних оцінок «Дельфі».

Основні результати дослідження. Існує безліч варіантів проведення дозвілля у сільській місцевості, створення відпочинку цікавим і якомога комфортнішим. Господар зеленої садиби не може гарантовано передбачити, що саме вплине на вибір споживача відпочити саме у його садибі, тому стандартний комплекс послуг (проживання, харчування, трансфер) повинен вдало поєднуватися з «родзинкою», унікальністю туристичного продукту закладу.

Метод експертних оцінок «Дельфі» (англ. – "Delphi technique") ґрунтується на припущенні, що на основі думок експертів можна збудувати адекватну модель майбутнього розвитку об'єкта прогнозування. Метод широко використовується в маркетинговій діяльності [1], результати рейтингових оцінок їх упорядкування дають змогу встановити найгірші та найменш значущі показники діяльності. Дж. Джуран і Ф. Гріна [10] визначили поняття якості та придатності вимог (питань) "fitness for use" для використання в методі експертних досліджень, згідно якого питання повинні бути чітко визначені, коректно інтерпретовані, цікавими та актуальними для експертів. За Г.М. Гнатієнко [3], метод експертних оцінок «Дельфі» передбачає декілька турів опитувань, але не більше чотирьох. Л.В. Кузьменко [7] наголошує, що важливим початковим завданням є забезпечення узгодженості та адекватності експертних висловлювань.

Автором сформовано групу експертів (10 респондентів) – працевлаштована молодь віком від 20 до 35 років, громадяни України з вищою освітою, переважно з центральних та східних областей, що мають досвід відпочинку у садибі. Запропоновано 10 типових варіантів проведення дозвілля у сільській місцевості, які згруповані за основною метою, характером відпочинку. Кожен респондент в залежності від власних уподобань склав рейтинг оцінок значущості варіантів проведення дозвілля у сільській місцевості по спадній системі, від 10 до 1. Результати опитування наведено в табл. 1.

Метод експертних оцінок «Дельфі» складається з наступних етапів: сумування оцінок експертів та оцінок по кожній групі відпочинку; визначення відносної важливості окремих груп відпочинку за коефіцієнтом важливості; розрахунок відносного коефіцієнту важливості для найменш важливих груп відпочинку, визначення їх відносної вагомості; обчислення коефіцієнту

одностайності експертних оцінок за даними рейтингових оцінок експертів; оцінка коефіцієнту одностайності за допомогою критерія Пірсона [9].

Таблиця 1. Оцінка експертами відпочинку у сільській (зеленій) садиби, 1-й тур опитування, авторська розробка

№	Група відпочинку	Шифр відпочинку	Номер експерта									
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Майстер-класи, участь у народних, релігійних обрядах	S ₁	2	3	3	6	3	2	7	4	8	3
2	Лікувально-оздоровчі процедури (масажі, бювети, соляні кімнати, лазня, басейн)	S ₂	9	4	9	10	5	10	9	6	10	7
3	Експедиції, туристичні маршрути	S ₃	6	10	7	7	4	6	4	9	3	4
4	Інтернет-зв'язок, WI-FI	S ₄	4	5	1	1	2	1	1	3	5	1
5	Кітні, велосипедні прогулянки, риболовля, збирання грибів і ягід	S ₅	8	6	10	8	10	9	10	5	4	10
6	Спортивні ігри: майданчики для гри в футбол, теніс, баскетбол, гольф	S ₆	7	1	6	2	6	8	3	10	6	6
7	Додаткові домашні зручності: бібліотека, камінь, тренажерний зал	S ₇	3	7	8	4	8	4	6	1	1	2
8	Надання транспортних послуг, супровід	S ₈	1	2	2	3	1	3	2	2	2	5
9	Наявність допоміжних споруд: альтанка, гойдалка, дитячий майданчик, мангал, сіновал, фонтан	S ₉	5	8	5	5	9	5	5	7	7	9
10	Харчування продуктами натурального виробництва	S ₁₀	10	9	4	9	7	7	8	8	9	8
	Разом оцінок		55	55	55	55	55	55	55	55	55	55

Згідно з даними табл. 1, для представленої групи експертів наведено розрахунок оцінки значущості варіантів проведення дозвілля у сільській місцевості методом експертних оцінок «Дельфі»:

1. Сума оцінок кожного експерта визначається за формулою:

$$\sum R_{ij} = 0,5n(n+1), \quad (1)$$

де R_{ij} – сума оцінок експертів; n – кількість груп відпочинку, 10 од.

$$\sum R_{ij} = 0,5 \times 10(10+1) = 55.$$

2. Сума рангових оцінок по кожній групі відпочинку визначається за формулою:

$$S_j = \sum R_{ij}, \quad (2)$$

де S_j – сума балів шифру групи відпочинку; R_{ij} – сума оцінок експертів.

$$S_1 = 2+3+3+6+3+2+7+4+8+3 = 41; S_2 = 79; S_3 = 60;$$

$$S_4 = 24; S_5 = 80; S_6 = 55; S_7 = 44; S_8 = 23; S_9 = 65; S_{10} = 79.$$

3. Відносна важливість окремих груп відпочинку за коефіцієнтом важливості визначається для кожної групи відпочинку:

$$\gamma_j = \frac{m \times n - S_j}{m \times n^2 - m \sum_{j=1}^n R_{ij}}, \quad (3)$$

де γ_j – відносна важливість групи відпочинку; S_j – сума балів шифру групи відпочинку; m – кількість експертів, 10 осіб; n – кількість груп відпочинку, 10 од.; R_{ij} – сума оцінок експертів.

$$\gamma_1 = \frac{m \times n - S_1}{m \times n^2 - m \sum_{j=1}^n R_{ij}} = \frac{10 \times 10 - 41}{10 \times 10^2 - 10 \times 55} = \frac{100 - 41}{1000 - 550} = \frac{59}{450} = 0,131; \gamma_2 = 0,047;$$

$$\gamma_3 = 0,089; \gamma_4 = 0,169; \gamma_5 = 0,044; \gamma_6 = 0,100; \gamma_7 = 0,124; \gamma_8 = 0,171;$$

$$\gamma_9 = 0,078; \gamma_{10} = 0,047.$$

З n -кількість груп відпочинку виділяють найменш важливі по, для яких $\gamma_j \geq 1/n$; $1 / 10 = 0,1$. Згідно розрахунків найменш вагомими групами відпочинку є: $\gamma_1, \gamma_2, \gamma_3, \gamma_4, \gamma_5, \gamma_6, \gamma_7, \gamma_8$. $n_0 = 5$ груп відпочинку.

4. Для найменш вагомих груп відпочинку визначають відносний коефіцієнт важливості:

$$\gamma_{j_0} = \frac{m \times n - S_j}{m \times n \times n_0 - \sum_{j=1}^{n_0} S_{j_0}}, \quad (4)$$

де γ_{j_0} – відносний коефіцієнт важливості найменш вагомої групи відпочинку; m – кількість експертів, 10 осіб; n – кількість груп відпочинку, 10 од.; S_j – сума балів шифру групи відпочинку; S_{j_0} – сума рангових оцінок найменш вагомих груп відпочинку.

$$\sum S_{j_0} = 41 + 24 + 55 + 44 + 23 = 187;$$

$$\gamma_{j_1} = \frac{m \times n - S_1}{m \times n \times n_0 - \sum_{j=1}^{n_0} S_{j_0}} = \frac{10 \times 10 - 41}{10 \times 10 \times 5 - 187} = \frac{100 - 41}{500 - 187} = \frac{59}{313} = 0,188;$$

$$\gamma_{j_4} = 0,243; \gamma_{j_6} = 0,144; \gamma_{j_7} = 0,179; \gamma_{j_8} = 0,246.$$

5. Визначення відносної вагомості найменш вагомих груп відпочинку обчислюється за формулою:

$$\delta_{j_0} = \frac{\gamma_{j_0}}{\gamma_{\min}}, \quad (5)$$

де δ_{j_0} – відносна вагомість найменш вагомих груп відпочинку; γ_{j_0} – відносний коефіцієнт важливості найменш вагомої групи відпочинку; γ_{\min} – найменше значення відносного показника важливості найменш вагомих груп відпочинку, $\gamma_{\min} = 0,144$.

$$\delta_{j_1} = \frac{\gamma_{j_1}}{\gamma_{\min}} = \frac{0,188}{0,144} = 1,306; \delta_{j_4} = 1,688; \delta_{j_6} = 1,0; \delta_{j_7} = 1,243; \delta_{j_8} = 1,708.$$

6. Визначення коефіцієнту однотайності (конкордації) експертних оцінок за даними рейтингових оцінок експертів обчислюється за формулою:

$$W = \frac{\sum_{j=1}^n (S_j - \bar{S})^2}{\frac{1}{12} * m^2 (n^3 - n)}, \quad (6)$$

де W – коефіцієнт однотайності (конкордації) експертних оцінок; S_j – сума балів шифру групи відпочинку; \bar{S} – середня сума рангів для всіх груп відпочинку; m – кількість експертів, 10 осіб; n – кількість груп відпочинку, 10 од.

Підготовчі розрахунки до визначення коефіцієнту конкордації:

$$\bar{S} = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^n S_j; \quad \bar{S} = 0,5 \times 10 \times (10 + 1) = 55; \quad (7)$$

$$(S_1 - \bar{S})^2; (S_2 - \bar{S})^2 = (41 - 55)^2 = 196; (S_3 - \bar{S})^2 = 25; \\ (S_4 - \bar{S})^2 = 961; (S_5 - \bar{S})^2 = 625; (S_6 - \bar{S})^2 = 0; (S_7 - \bar{S})^2 = 121; \quad (8)$$

$$(S_8 - \bar{S})^2 = 1024; (S_9 - \bar{S})^2 = 100; (S_{10} - \bar{S})^2 = 576;$$

$$\sum_{j=1}^n (S_j - \bar{S})^2 = 196 + 576 + 25 + 961 + 625 + 121 + 1024 + 100 + 576 = 4204. \quad (9)$$

Розрахунок коефіцієнту конкордації:

$$W = \frac{\sum_{j=1}^n (S_j - \bar{S})^2}{\frac{1}{12} \times m^2 (n^3 - n)} = \frac{4204}{\frac{1}{12} \times 10^2 (10^3 - 10)} = 0,512.$$

Результати обробки опитувальних анкет вважаються прийнятними, якщо $W \geq 0,5$. Згідно проведених обчислень $W = 0,512$, таким чином ступінь думок експертів є узгодженою.

Оцінка істотності коефіцієнту конкордації перевіряється за допомогою табличного значення критерія Пірсона χ^2 (хі-квадрат). Розрахункове значення χ_r^2 обчислюється за формулою $\chi_r^2 = W \times m(n - 1)$; і порівнюється з табличним значенням χ_t^2 для $n - 1$ ступенів свободи для довірчої ймовірності $n - 1$ ($p = 0,95$) або ($p = 0,99$). Якщо $\chi_r^2 \geq \chi_t^2$, то коефіцієнт однотайності думок експертів (конкордації) статистично істотний. Відповідно до проведених розрахунків $\chi_r^2 = 0,512 \times 10(10 - 1) = 45,9$; $S = (n - 1) = (10 - 1) = 9$. Табличне значення χ_t^2 для довірчої ймовірності ($p = 0,99$), $\chi_t^2 = 21,67$; $\chi_r^2 \geq \chi_t^2$; $45,9 \geq 21,67$ [6, 345]. Таким чином, думки експертів є вагомими, мають сталу тенденцію, з чого господар сільської (зеленої) садиби може зробити обґрунтований висновок, на розвиток яких послуг і продуктів йому скоординувати максимум зусиль та ресурсів. Зведені результати обчислень наведено в табл. 2.

Висновки:

І. За результатами опитувань найбільшу оцінку дістали такі різновиди дозвілля: №2 – лікувально-оздоровчі процедури (масажі, соляні кімнати, лазня, басейн); №3 – екскурсії, туристичні маршрути; №5 – катання на конях, велосипедні прогулянки, риболовля, збирання грибів і ягід; №9 – наявність допоміжних споруд: альтанки, гойдалки, дитячого майданчику, мангалу, сіновалу, фонтану; №10 – харчування продуктами натурального виробництва.

Таблиця 2. Зведена таблиця оцінювання експертами груп відпочинку на базі сільської (зеленої) садиби, результати проведених розрахунків, авторська розробка

Номер експерта	Рангові оцінки різновидів відпочинку (шифр відпочинку)										Разом
	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅	S ₆	S ₇	S ₈	S ₉	S ₁₀	
1	2	9	6	4	8	7	3	1	5	10	55
2	3	4	10	5	6	1	7	2	8	9	55
3	3	9	7	1	10	6	8	2	5	4	55
4	6	10	7	1	8	2	4	3	5	9	55
5	3	5	4	2	10	6	8	1	9	7	55
6	2	10	6	1	9	8	4	3	5	7	55
7	7	9	4	1	10	3	6	2	5	8	55
8	4	6	9	3	5	10	1	2	7	8	55
9	8	10	3	5	4	6	1	2	7	9	55
10	3	7	4	1	10	6	2	5	9	8	55
S _j	41	79	60	24	80	55	44	23	65	79	550
γ	0,131	0,047	0,089	0,169	0,044	0,100	0,124	0,171	0,078	0,047	
γ_0	0,188			0,243		0,144	0,179	0,246			
δ_p	1,306			1,688		1,000	1,243	1,708			
$(S_j - \bar{S})$	-14	24	5	-31	25	0	-11	-32	10	24	
$(S_j - \bar{S})^2$	196	576	25	961	625	0	121	1024	100	576	

II. Метод експертних оцінок «Дельфі» передбачає до 4 турів опитувань. Результати обробки вважаються прийнятними, якщо коефіцієнт конкордації $W \geq 0,5$. Згідно проведених обчислень $W = 0,512$, такий показник був досягнутий шляхом проведення 2 турів опитувань експертів. Оцінка істотності коефіцієнту конкордації перевіряється за допомогою порівняння табличного значення критерію Пірсона χ_t^2 (хі-квадрат) з розрахунковим $\chi_r^2 \geq \chi_t^2$. Відповідно до проведених розрахунків: $\chi_r^2 \geq \chi_t^2$; $45,9 \geq 21,67$; отже, думки експертів є вагомими.

III. Зелена садиба може пропонувати комплекс туристичних послуг, якість і різноманітність яких значною мірою впливають на її конкурентоспроможність та успішність діяльності. Використання методу експертної оцінки при визначенні вагомості та цінності окремих різновидів послуг в сільському (зеленому) туризмі дає змогу аналізувати думки експертів, виявляти збіги, визначати усереднені показники рейтингів опитуваних, ступінь узгодженості думок групи експертів та їх вагомості, що може в подальшому бути використано для розробки, вдосконалення і популяризації окремих різновидів послуг сільського (зеленого) туризму.

1. Безпалько О.В., Крайнюченко О.Ф. Використання методу експертних оцінок в маркетингових дослідженнях // Харчова промисловість. – Серія: Економіка. – 2008. – №7. – С. 128–132.

2. Волот О.І. Експертні методи оцінок та їх використання в управлінні економічними об'єктами // Економіка підприємств. – Серія: Економічні науки. – 2012. – №10 // www.rusnauka.com.

3. Гнатієнко Г.М., Снитюк В.Є. Експертні технології прийняття рішень: Монографія. – К.: Маклаут, 2008. – 444 с.

4. *Городня Т.А., Щербак А.Ф.* Економіка туризму: теорія і практика: Навч. посібник. – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – 436 с.
5. *Грабовецький Б.Є.* Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання: Монографія. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 171 с.
6. *Коваленко І.П.* Математична статистика у прикладах і задачах: Навч. посібник. – К.: Слово, 2012. – 496 с.
7. *Кузьменко Л.В.* Можливості удосконалення методу експертних оцінок // Вестник НТУ «ХПИ»: Сборник научных трудов.– Серія: Технічний прогрес та ефективність виробництва.– 2012.– №16. – С. 107–110.
8. *Лужанська Т.Ю., Махлинець С.С., Тебляшкіна Л.І.* Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: Навч. посібник / За ред. д.т.н., проф. І.М. Волошина. – К.: Кондор, 2008. – 385 с.
9. *Шериньова О.* Експертне опитування в системі прийняття рішень у галузі регіонального управління туризмом // Ефективність державного управління: Збірник наук. праць.– 2008.– Вип. 14–15. – С. 349–356.
10. *Juran, J.M., Gryna, F.* (1992). Quality Is Free: The Art of Making Quality Certain. Mentor Books. 272 p.

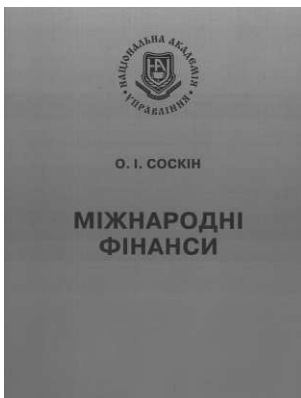
Стаття надійшла до редакції 20.02.2014.

КНИЖКОВИЙ СВІТ

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА
ПРЕСТИЖНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

Україна, 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26
E-mail: book@nam.kiev.ua
тел./факс 288-94-98, 280-80-56

Міжнародні фінанси: Навчально-методичний посібник. – К.: Національна академія управління, 2011. – 300 с. Ціна без доставки – 30 грн.

Автор: **О.І. Соскін.**

У посібнику розкриті основні положення, сутність, механізми та функції міжнародних фінансів, розвиток та сучасний стан світової валютної системи та міжнародних фінансових ринків; проаналізовані сучасні тенденції у сфері міжнародних фінансів. Посібник сформовано відповідно до вимог Болонського процесу. Видання містить комплексні тестові завдання, питання для самоконтролю, глосарій. У посібнику знайшли відображення актуальні сучасні дослідження у сфері міжнародних фінансів, матеріали фахових періодичних видань «Актуальні проблеми економіки», «Економічний часопис – XXI» та інших.

Посібник призначено для студентів та аспірантів економічних спеціальностей, а також тих, кому цікаво сформулювати власне розуміння проблематики міжнародних фінансів.